

ISTORIE MEDIEVALĂ

ORAȘUL CÂMPULUNG ȘI PRIMII BASARABI¹

RADU ȘTEFAN VERGATTI*

Relativ recent, dl. Neagu Djuvara a abordat, într-o carte de proporții reduse², problema apariției statului medieval Țara Românească. Inspirându-se în special din lucrările mai tânărului său coleg, dl. Daniel Barbu³, dl. Neagu Djuvara discută acel moment de mare complexitate și însemnătate pentru trecutul românilor fără a aduce nimic nou, nicio contribuție personală, limitându-se, exclusiv, la amalgamarea a o serie de ipoteze cunoscute de multă vreme.

Mă rezum în rândurile ce urmează la discutarea a două dintre probleme: originile orașului Câmpulung Muscel și ale primilor fondatori ai dinastiei domnitoare din Țara Românească, Tihomir și Basarab.

Am simțit nevoia să tratez cele două teme prin prisma izvoarelor istorice sigure pentru a lămurii afirmațiile făcute de Dl. Neagu Djuvara în paginile cărții semnate de Domnia sa, precum și în presa scrisă, în emisiuni radio și tv. Domnia sa a susținut că orașul Câmpulung Muscel s-ar fi născut ca urmare a unei acțiuni de colonizare a sașilor, deci ar fi o așezare urbană de origine săsească⁴, iar pentru Basarabi, că ar avea o origine etnică cumană⁵.

În ceea ce privește prima problemă – originea orașului Câmpulung Muscel – situația este clară. Acest oraș, care se bucură de privilegiul de a i se fi dedicat șase monografii⁶, evident este românesc, el evoluând lent, dar constant, de la stadiul de sat la cel de târg, până la cel final, în secolul al XIII-lea, de oraș⁷.

¹ Textul ce urmează a fost prezentat într-o formă asemănătoare, în colaborare cu dl. asistent univ. Cosmin Augustus Bărbulescu, la Sesiunea de comunicări științifice a Muzeului Municipal Câmpulung Muscel, septembrie 2007.

* Universitatea „Valahia”, Târgoviște.

² Cf. Neagu Djuvara, *Thocomerius-Negru Vodă. Un voivod de origine cumană la începuturile Țării Românești. Cum a purces întemeierea primului stat medieval românesc dinaintea de „descălecătoare” și până la așezarea Mitropoliei Ungrovlahiei la Argeș. Noi interpretări*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, București, 2007.

³ Cf. Daniel Barbu, *Pictura murală în Țara Românească în secolul al XIV-lea*, București, 1986, passim; idem, *Sur le double nom du prince Nicolas-Alexandre*, în *Revue roumaine d'histoire*, tom XXV, octombrie-decembrie 1986, p. 287-300, passim; idem, *Rome, Byzance et les Roumains. Études sur la production politique de la foi au Moyen-Âge*, București, 1998, passim.

⁴ Aceeași idee apare și într-o altă lucrare a lui N. Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, ed. I, București, 1999, p. 44, 48, 64.

⁵ Cf. Neagu Djuvara, *Thocomerius-Negru vodă*, ed. cit., p. 113 și urm.

⁶ C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului, prima reșidență a României*, vol. I, București, 1855; idem, vol. II, București, 1856; Ion Hurdubețiu, *Din trecutul catolicilor la Câmpulung Muscel*, Câmpulung Muscel, 1941;

Cercetările indubitabile ale arheologilor arată clar acest drum al așezării⁸. El este confirmat și de planul celei mai vechi părți a orașului, unde casele sunt așezate pe străzi dispuse în formă de spinare de pește⁹. Este o formă tipică pentru vechile așezări românești. De obicei, localitățile create de coloniști au alt plan: o piață centrală, din care pornesc străzi dispuse radial¹⁰. Acest ultim tip de plan se regăsește în cartierul creat târziu – finele secolului XIII - secolul XIV – în marginea orașului, în jurul Bisericii Sf. Iacob din Câmpulung Muscel, unde s-au așezat sașii¹¹.

Documentele scrise, la rândul lor, arată clar că, de la începuturile sale, orașul a fost românesc¹². Atunci când au venit în Câmpulung Muscel, după cea mai veche cronică a țării, care înregistrează fapte reținute de memoria colectivă, Basarabii au găsit acolo un oraș românesc¹³.

Pentru caracterul românesc al orașului pledează și credința locuitorilor săi. Ei erau creștini de confesiune ortodoxă¹⁴.

În cazul în care ar fi fost rezultatul unei acțiuni de colonizare a sașilor, cele mai vechi monumente eclesiastice catolice – Capela Cloașter și Biserica Sf. Iacob – ar fi trebuit să fie mai vechi ca bisericile de confesiune ortodoxă. Nimic nu confirmă această datare. Dimpotrivă, mai vechi sunt bisericile de confesiune ortodoxă. Mai mult, Biserica Domnească este de rang înalt, destinată slujbelor de nivel aulic, dovadă în acest sens fiind planul în formă de cruce greacă înscrisă¹⁵. Bisericile destinate slujbelor în rit catolic sunt obișnuite, având o mărime modestă, în interiorul lor încapând circa 300 credincioși. Este o cifră care corespunde calculelor făcute de demografia istorică

Flaminu Mârțu, *Câmpulung Muscel*, București, 1995; Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung-Muscel*, vol. I, București, 1999; Ioan Răuțescu, *Câmpulung Muscel. Monografie istorică*, ed. a II-a, București, 2000; Spiridon Cristocă, Ștefan Trâmbaciu, *Câmpulungul Muscelului reflectat în cataografia din 1838*, Pitești, 2007.

⁷ *Ibidem*; Traian Valentin Poncea, *Geneza orașului medieval românesc în spațiul extracarpatic (secolele X-XIV)*, București, 1999, p. 59, 79-81; Flaminu Mârțu, *Câmpulung-Muscel, ieri și azi*, Câmpulung-Muscel, 1974, p. 17-18; Carmen Jînga-Opreșcu, *Considerații asupra organizării orașului medieval Câmpulung-Muscel*, în Studii și Comunicări, II, Câmpulung-Muscel, 1982, p. 106-107; Claudiu Neagoe, I. Vasiloiu, *Noi contribuții la comunitatea catolică din Câmpulung-Muscel. Civilizația urbană din spațiul românesc în secolele XVI-XVIII*, Studii și documente, Iași, 2006, p. 104-107.

⁸ Flaminu Mârțu, *Știri noi asupra complexului istoric al Mănăstirii și al Curții Domnești din Câmpulung-Muscel*, în BOR, 11-12, 1965; Cf. Dorin Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România*, în Studii și Cercetări de Istorie Veche, tom 19 (1968), nr. 4, p. 694, cu un raport al săpăturilor arheologice de la biserica Sf. Gheorghe conduse de Flaminu Mârțu; Gheorghe I. Cantacuzino, *Probleme ale secolelor XIII-XIV la Câmpulung și cercetările arheologice la fosta curte domnească*, în „SCIVA”, 32, 1, 1981, p. 133; Adriana Boescu, Aurelian Stroe, *Contribuții la datarea fundării mănăstirii Câmpulung*, în Studii și Comunicări, II, Câmpulung-Muscel, 1982, p. 41-44; Gheorghe I. Cantacuzino, *Unele aspecte ale culturii urbane medievale la Câmpulung*, în H.U., V, 2, 1997, p. 209-211; Gheorghe I. Cantacuzino, Maria Venera Rădulescu, Ștefan Trâmbaciu, *Cercetări arheologice la Câmpulung - 2001*, în RIMSC, 2003, 7, p. 25-38.

⁹ Cf. Jacques Le Goff, *La civilization de l'Occident Medievale*, Paris, 1964, p. 171.

¹⁰ Cf. Radu Ștefan Vergatti (Ciobanu), *Vechimea orașului Baia*, în Revista Muzeului Național de Istorie, nr. XI/1972, p. 129-136.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Cf. Gheorghe Pârnuță, Ștefan Trâmbaciu, *op. cit.*, passim; *Istoria Țării Românești. 1290-1690. Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. critică de C. Grecu, D. Simonescu, București, 1960, p. 187, 188, 204.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Cf. I. Hurdubețiu, *op. cit.*, passim.

¹⁵ Cf. Pavel Chihaia, *Date în legătură cu biserica veche Curții Domnești din Câmpulung Muscel*, în BOR, 11-12, 1961; Vasile Drăguț, *Biserica domnească din Câmpulung: o nouă ipoteză*, RMM-MIA, 1, 1977;

pentru populația coloniștilor din Câmpulungul acelor vremuri¹⁶. În fine, nu se putea afirma de către cei care au alcătuit cea mai veche cronică a țării că domnii români s-au așezat într-un oraș sășesc. Primii Basarabi și-au stabilit rezidența într-un oraș cu populație românească de religie creștină și confesiune ortodoxă¹⁷. De altfel, și despre primii Basarabi – Tihomir și Basarab I – emitenții documentelor maghiare au notat că erau schismatici, adică ortodocși¹⁸. Existența, în corul Bisericii Sf. Iacob din Câmpulung Muscel, a lespezii tombale a lui Laurentius, „comes de Longo Campo”¹⁹, nu constituie o dovadă în favoarea afirmației că sașii ar fi întemeiat orașul. Firesc, acest monument istoric tombal arată, exclusiv, existența unui conducător local minor al comunității săsești. Caracterizarea lui ca un conducător de proporții minore se datorează faptului că nu a mai fost pomenit în alte acte. De aici, până a i se atribui rolul de ctitor al urbei câmpulungene, este cale lungă.

Deci, nu mai rămâne nimic, niciun suport documentar sau al logicii istorice, pentru cei care au susținut și susțin teza că orașul Câmpulung Muscel ar fi fost o creație a coloniștilor sași²⁰, din nefericire îmbrățișată și de Dl. N. Djuvara.

În ceea ce-i privește pe basarabi, Dl. Neagu Djuvara face o serie de calcule onomastice ambigue, împănate cu elemente de „logică istorică” trunchiată, care conduc la emiterea unor teze identice cu acelea ale istoriografiei maghiare iredentiste și anume că ar fi de origine cumană. El a pornit de la un hrisov din 26 noiembrie 1332 unde este scris: „*in terra Transalpina per Bazarab, filium Thocomerii scismaticum*”²¹.

Apariția în textul latin a numelui Thocomerii a dus la o serie de discuții. Numele a fost interpretat în mod justificat ca fiind un genitiv, nominativul lui trebuind să fie, foarte probabil, Thocomerius. În ceea ce privește modul de reproducere al documentului de către G. Györffy, care l-a văzut, este corect în forma pe care am redat-o. Dl. Neagu Djuvara, în transcrierea documentului²², face o mare greșeală, deoarece între numele Thocomerii și „scismaticum” pune o virgulă. Această manieră de lucru denaturează textul și, oarecum, indicarea credinței lui Thocomerius.

Eruditul canonic, istoric și genealogist, János Karácsonyi, încă din anul 1910, într-o genealogie a domnilor Țării Românești, a arătat că numele Thocomerius ar putea

¹⁶ Cf. Radu Ștefan Vergatti, *Populația și confesiunile din orașul Câmpulung în secolul al XVII-lea prin prisma relatărilor călătorilor străini*, în *Revista de istorie a Muscelului*, Studii și Comunicări, 8, Câmpulung Muscel, București, 2005, p. 45-50.

¹⁷ Cf. *Letopiseșul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 187, 188, 204.

¹⁸ „*in terra Transalpina per Bazarab, filium Thocomerii scismaticum*” (cf. Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. I, 1: 1199-1345, ed. N. Densușianu, București, 1887, p. 625 (în continuare se va cita „Hurmuzaki”); Gy. Györffy, *Adatok a románok XIII. századi történetéhez és a román állam Kezdetéhez*, în *Történelmi Szemle*, 7 (1964), p. 555; István Vásáry, *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, p. 152.

¹⁹ Cf. Emil Lăzărescu, *Despre piatra de mormânt a comitelui Laurențiu și câteva probleme arheologice și istorice în legătură cu ea*, în *Studii și cercetări de istoria artei*, an IV, 1-2/1957, p. 109-128.

²⁰ Paul Niedermayer, *Termenii: târg/oraș. Semnificație, evoluție și utilizare*, în *Historia Urbana*, I, 1, 1993, p. 89-90; Thomas Năgler, *Români și sași până la 1848 (Relații economice, sociale și politice)*, Sibiu, 1997, p. 98.

²¹ Cf. Hurmuzaki, vol. I, 1: 1199-1345, ed. N. Densușianu, București, 1887, p. 625; Gy. Györffy, *op. cit.*, p. 555; István Vásáry, *op. cit.*, p. 152.

²² Cf. Neagu Djuvara, *op. cit.*, p. 112.

fi citit Thotomerius, sau Tatomerius²³. A optat către această lectură a numelui, deoarece în paleografia maghiară din secolele al XIII-lea și al XIV-lea ades se confundă literele c și t în toate documentele scrise în limba latină. Însuși vicedecanul curții regale, preposit de Alba-Iulia, purta numele de Tatamer²⁴, de altfel răspândit în epocă.

Această teză a fost reluată și confirmată de Maria Holban, absolventă a École des Chartes, bună cunoscătoare a paleografiei latine, susținătoare a confuziei între literele t și c în documentele maghiare scrise în limba latină²⁵. Alte forme de citire a numelui, de obicei fanteziste, au fost propuse de turcologul maghiar László Rásonyi²⁶. Această interpretare a lui a fost discutată de regretatul Aurel Decei, care a arătat că numele ar putea fi citit Tok-Temür (Temür) (= fier tare)²⁷. Personal cred că, mai degrabă, numele este de origină turanică, adică provine de la uzi, pecenegi sau cumani²⁸.

Aurel Decei, după ce a făcut acest calcul onomastic, a scris că „trebuie evitată confuzia asupra etnicității lor”²⁹ pe baza analizei numelui. În fapt, „ambii (Thocomerius și Basarab, n.n.) erau pur și simplu români ortodocși, care au zidit vestita biserică în stil bizantin Sfântul Nicolae Domnesc din capitala statului român, Curtea de Argeș”³⁰.

Remarca lui este întru-totul îndreptățită. În cazul în care ar fi fost cumani, așa cum crede domnul N. Djuvara, ar fi fost catolici, obedienți față de episcopia cumană, pomenită încă din 1234 într-o epistolă a pontifului Grigore al IX-lea.

Gy. Györfy ține seama parțial de observațiile lui J. Karácsonyi și ale lui L. Rásonyi, de necesitatea de a fi citite izvoarele. În articolul său, referitor la lupta de la 9-12 noiembrie 1330, între Basarab I Întemeietorul și regele Ungariei, Charles Robert d'Anjou, în mod ciudat, după o serie de observații despre cumani, a afirmat ritos că numele de Thotomerius și Basarab ar indica doi conducători de origină cumană³¹. Acest punct de vedere îl preia și Domnul Neagu Djuvara.

În realitate, o analiză onomastică nu poate indica origina etnică a unui om. Au fost conducători cumani care s-au numit Ioan, Petru, Ștefan etc., iar autorii hrisoavelor au precizat în dreptul lor originea lor cumană³². Așadar, sunt confirmați A. Decei și I. Vásáry, care arată că onomastica nu este concludentă pentru originea etnică a unui personaj.

²³ Cf. János Karácsonyi, *Genealogia domnilor valahi*, trad. în limba română în *Convorbiri literare*, 1910, p. 1029; G. Györfy, *op. cit.*, loc. cit., p. 555, nota 103.

²⁴ *Ibidem*; I. Vásáry, *op. cit.*, p. 152; el figurează cu numele Tatameri în 1335 (cf. Hurmuzaki, vol. cit., p. 638-639); Thatamerius în 1336 (cf. Hurmuzaki, vol. cit., p. 645-647, doc. no. 515); Thatamerii în 1342 (idem, p. 672-673, doc. no. 535).

²⁵ Cf. Maria Holban, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, București, 1981, p. 103.

²⁶ Cf. L. Rásonyi, *Contributions à l'histoire des premières cristallisations d'Etat des Roumains. L'origine des Basaraba*, în *Archivum Europae Centro-Orientalis*, t. I, nr. 1-4, Budapest, 1935, p. 251-253.

²⁷ Aurel Decei, *Relații româno-orientale. Culegere de studii*, București, 1978, p. 196; N. Djuvara îl traduce drept „fier călit” (N. Djuvara, *Thocomerius*, ed. cit., p. 113).

²⁸ Cf. V. Spinei, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*, Cluj-Napoca, 2003, p. 332.

²⁹ Cf. Aurel Decei, *op. cit.*, p. 196.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ G. Györfy, *op. cit.*, p. 555.

³² Cf. M. Holban, *op. cit.*, p. 101-103.

În schimb, când s-a scris despre Basarab, în mai multe documente, s-a arătat că era român și schismatic. Este cazul actului regal din 1324, unde apare în forma „Basarab fiul lui Thocomerius (Thocomerj)”³³, al celui datat 2 noiembrie 1332 în care apare ca „Basarab necredinciosul nostru român”³⁴, precum și în citatul act din 26 noiembrie 1332 etc.

Nu este cazul să continui citarea altor acte. Din toate rezultă că Basarab, asemenea tatălui său („Bazarab, *filium Thocomerii scismaticum*”³⁵) era român și „schismatic”, adică ortodox. Recent, acest punct de vedere a fost susținut și argumentat și de savantul maghiar I. Vásáry³⁶. Acesta a analizat punctul de vedere susținut de G. Györffy. Și-a exprimat suspiciunile referitor la concluziile la care a ajuns G. Györffy asupra originii etnice a lui Thocomerius și a lui Basarab – cumană, mai ales că acesta a văzut documentul original latin, declarându-se de acord cu confuzia între literele t și c³⁷. Vásáry a conchis, logic, că primii Basarabi erau români și ortodocși. Așadar, se infirmă total teza susținută de Dl. Neagu Djuvara. În acest caz, este inutil să mă mai întreb cui a servit și servește toată această pseudo-teorie, reluată și pusă în circulație de Domnul Djuvara.

THE CÂMPULUNG CITY AND THE FIRST BASARABS

Abstract

The archaeological surveys and the historical documents show clearly that the city of Campulung Muscel appeared in the 13th century. Romanian Orthodox created it. In the same century, German settlers (Saxony) came from Transylvania and settled in Romanian city edge. The first Romanian voivodes of the Basarab's family have established their residence in Campulung Muscel at the beginning. Documents written in the Hungarian Kingdom's Chancellery have shown that the first voivodes were Wallachians and Orthodox. Thus, the theses that the German settlers had created the city of Campulung, the one that the first voivodes of Wallachia had been Cumana at origin and that they belonged to the Catholic faith are refute.

³³ *Documente privind istoria României*, C, Transilvania, vol. II, veac XIV, p. 129-130.

³⁴ Idem, vol. III, veac XIV, p. 282-283, doc. nr. 116; textul latin la G. Györffy, *op. cit.*, p. 555 („Bazarab infidelis Olacus noster”).

³⁵ Cf. Hurmuzaki, vol. I, ed. cit., p. 625.

³⁶ Cf. István Vásáry, *op. cit.*, p. 152-153.

³⁷ Cf. G. Györffy, *op. cit.*, p. 555.